

תוכנית לימודים בהיסטוריה

מהדורה מעודכנת, תשע"ז

תוכנית לימודים בהיסטוריה

מבוא

"זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור" (דברים ל"ב ז')

בבית הספר היסודי תוכנית הלימודים בהיסטוריה עוסקת בתולדות עם ישראל (תו"י) ובפרקים של היסטוריה כללית.

לעבר יש חשיבות ומשמעות רבה.

לימוד קורות עם ישראל עשוי לקשור את התלמידים אל העבר המפואר, לחזק ולהעצים את גאווותם במורשת אבותינו המופלאה, ועל ידי כך להיות גורם מסייע בעיצוב התנהגותם בהווה

(כל נושא נשקל בהתאם למטרה בסיסית זו: האם הוא מעצים את הת' או מכביד ומרחיק)

מטרת הלימוד אינה רק ידיעת ההתרחשויות (ופרטיהן) אלא **בעיקר** חיזוק האמונה שכל המאורעות הינם **סיבה מיד המסובב** והבנה של דרכי התנהלות העולם **סביב עם ישראל**. בכך תורם

הלימוד גם להבנת המאורעות המתרחשים כיום.

הדגשה מיוחדת תינתן להכרה **שהתורה והעברתה הן הציר המרכזי בתולדות ישראל**.

דרך הלימוד היא על פי דרכי ההוראה - למידה של תחום הדעת היסטוריה.

על התוכנית

מטרת תוכנית זו להדגיש את היעדים הלימודיים של החומר, ויותר מכך להאיר את ההדגשים החינוכיים וההשקפתיים הנובעים ממנו. כמו כן היא מציעה דרכי הוראה ליחידות החומרת. התוכנית קובעת יעדים ברורים של הספקים בכיתות השונות ונותנת כלים לעמוד בהם. (מומלץ לדלג על פרקים שאינם מסייעים למטרות שהוזכרו)

עקרונות התוכנית

- הלימוד העיקרי יהיה תולדות ישראל. הלימוד על תולדות העמים מטרתו לסייע בהבנה של ההתרחשויות וגודל נסיונות הגלות בין אותם עמים.
- הוראת ההיסטוריה תתייחס להיבטים הבאים: העברת התורה, חיי הרוח, ההנהגה המדינית, תנאי החיים, מסרים שניתן לקשר וליישם אותם גם בהווה.
- תולדות עם ישראל לפזורותיו, ילמדו תוך הכרה שהאמונה, התורה וההלכה הם הציר המרכזי של קיום עם ישראל לאורך הדורות והם מאחדים את העדות והתפוצות. (עקרון זה בא לידי ביטוי בעיקר בכתות ז' וח')
- **הרצף ההיסטורי כולו חשוב** כדי להאיר את השלשלת הבלתי פוסקת של העברת התורה, ואת המשכיות הקיום של עמ"י. לכן ילמדו כל התקופות ברצף, אך לא כל פרטי המאורעות. הת' יוכלו להתרשם מהתמונה הכללית של כל תקופה.

מטרות בתחום הידע, החינוך וההבנה

- הכרה והבנה של אירועים חשובים: נסיבות ההתרחשות ופרטיה, זמן ומקום אירוע, דמויות מרכזיות.
- הכרה והבנה של מושגי יסוד בהיסטוריה: הבחנה בין סיבה לתוצאה, תהליך, התפתחות, גורמי רקע.
- הכרה במורכבותם של התהליכים ההיסטוריים.
- חיזוק תחושת השייכות וההזדהות עם עמ"י.
- חיזוק האמונה שהנהגת העולם כולו על פי רצון ה' בלבד.
- הכרה בקדושתה של התורה ובהיותה הבסיס לקיום היהודי גם בשנות הגלות. חיזוק רגש הדבקות בתורת ישראל.
- הכרת המסורת, שלשלת הקבלה, והבנת מקומם המרכזי של מעבירי התורה כמנהיגים רוחניים בעמ"י.
- הכרה בכך שעם ישראל הוא הציר המרכזי של קורות העולם.

מיומנויות וכישורים (בעיקר בכיתות ז' ח')

- יכולת עיבוד נתונים והסקת מסקנות ממקורות כתובים: גמרא, מדרשים וספרי גדולי ישראל, ולהבדיל: מסמכים, עיתונים, אגרות
- יכולת עיבוד נתונים והסקת מסקנות מתרשימים, מפות, טבלאות, תמונות, קריקטורות וכו'
- יכולת איתור מאורעות על גבי ציר הזמן ומיקום מאורעות על גביו. זיהוי תאריכי מפתח והבנת המשמעות שלהם.
- יכולת לדמות מסכת חיים או תקופה המתגלמת בשרידים ובמסמכים המצויים בידינו.
- יכולת להסביר אירועים, מהלכים, גורמים ותוצאות
- יכולת להשתמש במושגים והכללות מתחום ההיסטוריה ולהשליך מהם לתחומים אחרים.
- יכולות שונות המתפתחות בשיעורים כמו: יכולת הגדרה של מושגים, יכולת הבנה של בעיה נידונה וניסוחה, יכולת ראיית בעיה מזוויות שונות ועוד.

תוכנית לכיתה ו'

תוכנית הלימודים לכתה ו'

התקופה הנלמדת:

סוף ימי בית המקדש הראשון ועד לחורבן בית שני.

המוטיב המרכזי של השנה

חומר הלימודים של כיתה ו' מקיף חלק נכבד מהגלויות שעברו על עמ"י: גלות בבל ופרס, גלות יוון ומלכות החשמונאים, ולבסוף ערבו של בית המקדש השני בצילה של גלות אדום.

במשך תקופות אלו בולטת התמעטות השראת השכינה בעם ישראל, בחינת "דודי חמק עבר".

ימי בית המקדש הראשון הם תקופת הנבואה, תקופה של גילוי שכינה וקרבת ה' ממדרגה מיוחדת. גם בתקופת השפל, לכאורה, של חורבן בית ראשון והגלות- עדיין זכה עם ישראל למדרגה זו. בימי בית המקדש השני, למרות גילויי השכינה שהיו בו- כבר מדובר במדרגה פחותה. אין נבואה, ארון ולוחות כבר אינם נמצאים בקודש הקודשים- ויש לכך השפעה על מדרגתו הרוחנית של העם כולו. עם התגברות השפעתה של ההתייונות והשתלטות הצדוקים על ההנהגה- מדרדר עם ישראל לשפל, למחלוקות ושנאת חנם המביאות אותו לסילוק שכינה ולחורבן בית המקדש השני.

הדגשים בלימוד החומר

1. מקומו של בית המקדש בחיי העם - בטרם החורבן, האבל על החורבן, השמחה הגדולה בהתחלת הבניה מחדש, החיים סביב בית המקדש והעליה לרגל, התגובות לפגיעה בו (בזמן היוונים, בימי הורדוס שצווה להעמיד את סמלה של רומי על בית המקדש, בתקופת הנציבים)
2. מצבו הרוחני של עמ"י בתקופות השונות - בזמן בית המקדש הראשון ובית המקדש השני ותחת הגלויות השונות *
3. המנהיגות הרוחנית ומסירת התורה בתקופות השונות- נביאים, אנכה"ג, זוגות ותנאים. שלשלת מעבירי המסורת היא הציר המרכזי בלימוד ההיסטוריה. אי לכך נתנת להם התייחסות רבה. (מנהיגים שעמדו בראש העם גם מבחינה מדינית - כגון עזרא ונחמיה, או שמעון בן שטח- דמותם מוארת בעיקר מהזווית הרוחנית).
4. באופן מיוחד מדגישה התוכנית את התגשמות הנבואות השונות על עמ"י והעמים (נבואות החורבן: האסון והנחמה, נבואת ישעיהו לכורש, חלום נבוכדנאצר, דניאל- האיל בעל הקרניים, היד הכותבת במשטה)

ספר הלימוד

"דברי ימי בית שני" של הרב יקותיאל פרידנר. הספר משמש חומר עזר למורה ומקור לתלמידות לשיעורי בית, לשינון ולחזרה למבחן (ולא כספר לימוד אותו לומדים לפי הסדר) ספרי עזר למורה: עם סגולה ב', דניאל איש חמודות, בית קדשנו ותפארתנו, ציר הזמן המפורט דור לדור לתלמיד: סדרת בחצרות בית ה' - י. מ. שטראוס, אבן המזבח, עיר מלוכה - מ. ברעם, סדרת הקומיקס אלישמע ואפרים, לירושלים עירך - הוצ' חכמה

התוכנית שלפניכם

תוכנית הלימודים מציגה את נושאי יחידות הלימוד וראשי הפרקים שלהן, במקביל מצויינים הסעיפים המתאימים בספר התוכנית הוכנה במטרה לתת את **התמונה השלמה של המאורעות** ולא את כל הפרטים. על מנת **שהחומר יהיה מובן לת' וניתן לזכירה לאורך זמן**, הושמטו ממנו פרטים שמכבידים ואינם הכרחיים להבנת החומר ולהתרשמות ממנו.

מדריך למורה המצורף לתוכנית (מופיע במאגר החומרים הממוחשב של מרפ"ד החינוך העצמאי), מוסיף לכל יחידה:

א. טבלה ובה פירוט ההדגשים הלימודיים והחינוכיים של החומר וכן שיקולי דעת דידקטיים והערות

ב. נספחים ובהם: הרחבות למורה/ חומר לימודי מתומצת/ מבני שיעורים/ טבלאות ותרשימים לסיכום/ מפות להבהרה/ דפים לתלמיד/ שאלות מפתח לחומר שמטרתן לגרות את הענין והחשיבה של הת'.

תאריכים

בגיל זה עדיין קשה לת' להתמודד עם זכירת תאריכים, לכן יידרשו לזכור רק : **א.** מתן תורה בשנת ב"א תמ"ח **ב.** שני תאריכי מפתח של החומר: חורבן בית המקדש הראשון - ג"א של"ח וחורבן בית המקדש השני- ג"א תתכ"ח.

למרות זאת: יש להכניס את השימוש בציר הזמן כחלק מן השיעור (בדומה לאטלס בג"ג), מומלץ להשתמש בציר הזמן המצורף.

* יפה ומיטיב לשלב במשך שנה"ל סיור בירושלים, עיר דוד ומנהרות הכותל. (אפשר לקבל ההמלצות והדרכה מהמנחה)

נושא השיעור/ היחידה	ראשי פרקים	מס' שיעורים	פרקים בספר
מבוא			
הקדמה	הכרת המקצוע- מהי היסטוריה מטרת לימוד היסטוריה סוגי מקורות ללימוד היסטוריה	1	
סקירה על תולדות העולם מאז הבריאה	סדר הדורות מבריאת העולם ועד בנין בית ראשון כולל מלכות דוד - הדגמת השימוש בציר הזמן	1	
תקופת בית המקדש הראשון	מלכות שלמה התפצלות הממלכה אפיון כללי למלכויות יהודה וישראל גלות 10 השבטים (סנחריב)	1	
בית המקדש	בית המקדש וחשיבותו לעם ישראל כולו ולכל יהודי	1	
חורבן בית ראשון, תקופת גלות בבל וגלות פרס			
החורבן	המצב הרוחני ביהודה לפני החורבן, נבואות הנביאים והתעלמות המלכים והעם שלבי גלות יהודה: גלות הילדים (יהויקים), גלות החרש והמסגר (יהויכין) ערב החורבן – המצור נצחון הבבלים - הצלחתם ברצון ה', שריפת הבית, גלות העם לבבל החורבן והאבל עליו ע"פ מדרשים	2	א 1,2,3
עם ישראל לאחר החורבן	גורלו של צדקיה דרכם של הגולים ומעשיהם, ירמיהו מלווה את הגולים, כל רעיה בגדו בה ישוב דלת העם בארץ, הנהגת גדליה ומותו הנמלטים למצרים וסופם	1	א 4,5
גלות בבל	התפתחות הישוב היהודי בבבל, חבלי הקליטה נבואות הנביאים ירמי' ויחזקאל, הנהגתם של גדולי הדור דניאל, חנניה, מישאל ועזריה הניסים בבקעת דורא - חזון העצמות, כבשן האש דניאל בגוב האריות	2	ב 1,2,3,4,6

ב 3, 5 ג 4	1	חלום נ"נ ופתרונו סופה של בבל - משתה בלשאצר נפילת בבל וכבושה ע"י הפרסים מאפייני מלכות פרס	המעבר מגלות בבל לגלות פרס
ג 1, 2, 3	1	הצהרת כורש, העולים עם זרובבל התחדשות הישוב וחדוש עבודת הקרבנות (למרות שביהמ"ק עדיין לא נבנה) התחלת בניית ביהמ"ק השני	שיבת ציון עליית זרובבל
ג 5, 6, 7	1	סקירה רחבת: הפרעות הכותים, הפסקת הבניה והמצב הרוחני הירוד בא"י, נס פורים בחו"ל מלכות דריווש, חידוש בניית הבית וחנוכתו	המצב בא"י ובפרס
ה 1 ד 2	4	מקומה של התקופה בשלשלת הקבלה הקשיים הפיזיים והרוחניים בתקופה הנביאים האחרונים ונבואותיהם	ראשית ימי בית שני התקופה וקשייה
ד 1, 3, 4, 5 ה 2, 5, 6		דמותו של עזרא, עליתו לא"י והסמכויות שקיבל העולים עם עזרא פעולות עזרא לתיקון המצב: גירוש הנשים הנכריות, חיזוק לימוד התורה ע"י העמדת "סופרים" ותקנות. מעמדו של נחמיה, עלייתו, בנין החומה, ברית אמנה.	עזרא ונחמיה - מנהיגי העם
ה 3, 4, 7		אנשי כנסת הגדולה- הגדרת התקופה והמושג, הסבר שמם. העברת המסורת (חזרה) ושלשלת הקבלה ממשה רבנו ועד אנכה"ג בעזרת ציר הזמן חתימת תורה שבכתב - הכרת החלוקה של כ"ד ספרי תנ"ך הנחת היסודות לסידור המשנה - תורה שבע"פ קביעת נוסח התפילות סיכום פעולות אנכה"ג (כולל פעולות עזרא ונחמיה)	אנשי כנסת הגדולה - תפקידם בהעברת המסורת וביצור רוח העם לקראת שלטון מלכות יוון
ו 1, 2, 3, 4	1	מנהיגותו כ"שיירי כנסת הגדולה" הניסים שנעשו בזמנו דבריו לדורות	שמעון הצדיק - ראשון לחכמי דורו, אב"ד- הסנהדרין וכהן גדול

תקופת גלות יוון ושלטון החשמונאים

<p align="center">5, 4, 2, 1 ז</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">יון העתיקה - הזמן והמקום תרבות יוון - אמנות ומדע לצד הערצת הכוח, ספרטה ואתונה - כמיצגות שתי גישות שונות התפשטותה של יוון ונפילת פרס החלשות הממלכה והשתלטות מוקדון</p>	<p align="center">יון העתיקה עד אלכסנדר מוקדון</p>
<p align="center">(8), 6, 5, 4 נ</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">א' מ' כמלך על יוון, כיבושיו, פגישתו עם שמעון הצדיק, הקמת האימפריה היוונית במזרח כולל א"י הת' ההלניסטית - הסבר המושג התפצלות האימפ' לארבע חלקים</p>	<p align="center">אלכסנדר מוקדון וכיבושיו התרבות ההלניסטית</p>
<p align="center">5, 3, 2, 1 ט</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">מאפייני התקופה השפעת התרבות ההלניסטית בא"י תרגום השבעים עליית כוחם של המתיוונים, יוסף בן טוביה כדוגמה</p>	<p align="center">ארץ ישראל תחת שלטון התלמיים</p>
<p align="center">7, 6 ט</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">שמעון הצדיק- כמנהיג רוחני ומייצג כלפי השלטונות (חזרה) תלמידו אנטיגנוס איש סוכו - ודבריו, טעותם של צדוק וביתוס ותלמידיהם תקופת הזוגות - התפצלות ההנהגה הרוחנית תהליך ההיפרדות של ההנהגה המדינית והרוחנית</p>	<p align="center">ההנהגה הרוחנית בתקופת גלות יוון</p>
<p align="center">5, 4, 3, 2, 1 י 6 3, 2, 1 יא</p>	<p align="center">3</p>	<p align="center">ארץ ישראל עוברת לשליטת בית סליקוס, אנטיוכוס אפיפנס - אישיותו ומטרותיו העברת הכהונה לידי המתיוונים גזרות השמד ומסירות נפש לקיום מצוות מעלתם של החשמונאים מנהיגותם של מתתיהו ובניו בהתנגדות לגזרות היוונים, ראשית המרד מלחמות החשמונאים עד שחרור המקדש נס חנוכה - נס המלחמה, טיהור המקדש, נס פך השמן</p>	<p align="center">אנטיוכוס אפיפנס ונס חנוכה הגזרות המרד מלחמות החשמונאים ונס חנוכה</p>

<p>יב 1 יג 2,3 יד 3,4 טו 1,2,4,5,7</p>	<p>2</p>	<p>הקשיים של התקופה (מלחמות עם המתיוונים, נסיונות השתלטות של מלכי סוריה[=יון]) מלחמות יהודה המכבי נגד שונאי היהודים ברחבי הארץ, מותו של אלעזר, יום ניקנור הברית עם רומי מותו של יהודה מלחמותיו וכיבושיו של יונתן במסירות נפש למען עמ"י, שחרור ירושלים הריגת יונתן עצמאות מלאה של יהודה בימי שמעון החשמונאי שיפור המצב המדיני במקביל לשיפור הרוחני. מותו של שמעון</p>	<p>מנס חנוכה ועד עצמאות מלכות יהודה ימיו האחרונים של יהודה תקופת יונתן מלכות יהודה העצמאית תחת שלטונו של שמעון</p>
	<p>3</p>	<p>כיבושי יוחנן הורקנוס, גיור האדומים קלקולו בסוף ימיו, השתלטות הצדוקים על ההנהגה</p>	<p>יוחנן הורקנוס</p>
<p>ט 4 טו 6,8,9</p>		<p>הקשר בין המתיוונים לצדוקים וההבדלים ביניהם דרכם ומטרותיהם של הצדוקים ההנהגה הרוחנית - הזוג השני הפרושים - הסבר השם מאבקם של גדולי ישראל בצדוקים</p>	<p>הצדוקים והפרושים</p>
<p>טז 2,3,4,5</p>		<p>השתלטות הצדוקים על ההנהגה בימי אלכסנדר ינאי מלחמותיו של ינאי להרחבת שלטונו מלחמות פנימיות נגד הפרושים הקשרים עם שמעון בן שטח - עליות וירידות תקופת הנהגתו של שמעון בן שטח - טיהור הסנהדרין זלזולו של ינאי בניסוך המים, סופו של ינאי</p>	<p>תקופת ינאי המלך יחסיו המשתנים עם הצדוקים והפרושים</p>
<p>יז 1,2</p>		<p>תקופת השלום והשלווה, הנהגתם של שמעון בן שטח ויהודה בן טבאי, ימיה האחרונים של המלכה לאחר מותו של שמעון בן שטח</p>	<p>ימי שלטונה של שלומית אלכסנדרה הנהגת שמעון בן שטח</p>
<p>יח 1,2,3,4</p>	<p>1</p>	<p>הורקנוס ואריסטובולוס - תכונות האופי והתומכים של כל אחד מהם חילופי השלטון וההנהגה בשנות המלחמה ביניהם הפניה הבלתי ראויה לפומפיוס, שליט רומי בסוריה, והכרעתו המגמתית</p>	<p>ריב האחים תחילת שלטון רומי ביהודה</p>

ערבו של בית שני בצל גלות אדום

<p align="center">1</p> <p align="center">יט 1, 6, כא 1</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">ראשיתה של רומי ומאפייניה מגמת הכיבוש והתפשטות והכיבוש של רומי עד היותה לאימפריה "על חרבך תחיה"- מעמד הצבא שלטונה של רומי בפרובינציות (המעורבות בא"י לאחר הברית עם יהודה החשמונאי)</p>	<p align="center">ראשיתה של רומי</p>
<p align="center">1</p> <p align="center">כב 1, 2, 3, 6</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">ארץ ישראל כמדינת חסות רומאית (חזרה על גזרות פומפיוס בעקבות ריב האחים) ביטול הסנהדרין ע"י גביניוס מאבקים פנימיים ברומי והשפעתם על מצבה של א"י, השלטון בא"י עובר לידי של בית אנטיפטר</p>	<p align="center">ראשית שלטון רומי בארץ ישראל</p>
<p align="center">2</p> <p align="center">כב 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, כד 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7</p>	<p align="center">2</p>	<p align="center">תולדות חייו החל משלטונו האכזרי בגליל, משפטו, שובו לארץ ושלטונו בה מפעלי הבניה של הורדוס משטר העריצות של הורדוס ביחס לעם, לפרושים ולמשפחת החשמונאים (בקיצור) פעולתו למען היהודים - בנין ביהמ"ק ימיו האחרונים של הורדוס: העלילות בארמון, הריגת בני מרים, מאסר נכבדי היהודים הטבח בביהמ"ק בפסח ע"י חייליו הרומאים של ארכלאוס הכרעתו של הקיסר להמשך שלטונו של ארכלאוס, תלונות היהודים והשומרונים עליו והעמדת הארץ תחת שלטון הנציבים.</p>	<p align="center">הורדוס - עבד כי ימלוך</p> <p align="center">שלטון ארכלאוס</p>
<p align="center">1</p> <p align="center">יז 3 כה 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">הקבלת הזמנים והוספות: תקופתם של שמעיה ואבטליון, אישיותם ודבריהם לאור התקופה בני בתירא מנהיגותו של שמאי במשפט נגד הורדוס דמותם ומנהיגותם של שמאי והלל בית הלל ובית שמאי יסוד שושלת הנשיאות</p>	<p align="center">שמעיה ואבטליון</p> <p align="center">הלל ושמאי</p>
<p align="center">1</p>	<p align="center">1</p>	<p align="center">מהי סנהדרין, חבריה, יחס העם אליה, סמכויותיה כהנהגה רוחנית מעמדה כהנהגה מדינית האסון בביטול הסנהדרין ע"י גביניוס</p>	<p align="center">הסנהדרין ומעמדה</p>
<p align="center">1-2</p>	<p align="center">1-2</p>	<p align="center">ההתנהלות היום יומית של עמ"י סביב ביהמ"ק למרות הקושי, הלחץ והגזירות ביהמ"ק מקרין בקדושתו על עמ"י</p>	<p align="center">החיים לאורו של בית המקדש</p>

6,4,3,2,1 כו	1	ראשית שלטון הנציבים-מאפייני התקופה גזירותיו של פונטיוס פילאטוס כדוגמה	תקופת הנציבים הראשונים
7,6,4,1 כז	1	לקראת חורבן- גלות הסנהדרין, תעניתו של ר' צדוק הגזרה להעמיד פסל בביהמ"ק והמאמצים לביטולה אגריפס כמלך היהודים בהתנהגותו וביחס היהודים אליו	דורות של ערב חורבן אגריפס הראשון
כח 1,6,8,10, כט 1,11	1	הרעה במצב בתקופת הנציבים האחרונים ימי שלטונו של פלורוס כדוגמה (הכבדת המיסים, הרג יהודים ויצירת פרובוקציות כדי לעורר מרד, שדידת אוצרות המקדש, עידוד היונים להתגרות ביהודים) היווצרות קבוצות מורדים בעם סילוק הנציב והחיילים הרומאים במלחמה קמצא ובר קמצא	תקופת הנציבים האחרונים
ל 2,3,7 לא 6,7,8	2 החלוקה וסדר הנושאים- לשיקול דעת המורה	המלחמה בגליל - יחסי הכוחות בין הצבא הרומאי הענק לבין היהודים, הצלחותיהם (ללא פירוט) יוסף בן מתתיהו - תפקידו כמפקד הגליל יחוסו ומעמדו, אישיותו ובגידתו של יוסף הקבוצות ומאפייניהן: קנאים- ברוינים, ידידי רומא - הצדוקים, ומנגד- הפרושים בהנהגת חכמי ישראל מגמות ושאיפות של כל אחת מן הקבוצות המלחמה הפנימית והשלכותיה כסיוע לחורבן פגישת ריב"ז עם אספסינוס	המלחמה בגליל הקבוצות בעם והאינטרסים שלהן מלחמת אחים בירושלים הנצורה
לב לג	1	הכיבוש הרומאי של ירושלים בשלבים נסיונות נאשים להדוף את חיילי רומי שריפת המקדש, הרג רב בירושלים תהלוכת הנצחון של טיטוס	מלחמת הרומאים על ירושלים חורבן בית המקדש השני

תוכנית לכיתה ז'

תוכנית הלימודים לכתה ז'

התקופות הנלמדות:

1. מחורבן בית שני ועד סוף תקופת הגאונים
2. פרקים מחורבן יהדות אירופה

המוטיב המרכזי של השנה

חומר הלימודים של כיתה ז' מקיף תקופות חשובות בשלשלת העברת התורה: תנאים, אמוראים וגאונים.

בתקופות אלו בולטים במיוחד מאמצייהם של חכמי ישראל לגרום לכך שלא תשכח תורה מישראל. עניין זה חוזר על עצמו פעמים רבות בחומר הנלמד (בקשתו של ריב"ז "תן לי יבנה וחכמיה", דאגתם של חכמי יבנה למניעת מחלוקות בפסיקת הלכה, מסירות נפשם של גדולי התנאים בתקופת גזרות השמד להקהיל קהילות ברבים, המאמץ לשימור הסמיכה, כתיבת המשנה והגמרא "עת לעשות לה'", המאבק בקראים וכו')

הדגשים בלימוד החומר:

1. התורה היא זו ששמרה על בניה בזמן הרדיפות וסכנת הגוף ויותר מכך בזמני השלווה שגדולה סכנתם לנפש.
2. התורה נמסרה ממרע"ה לגדולי ישראל דור אחר דור בלי שתחסר אף חוליה אחת, הכל איש מפי איש עד ימינו.
3. עם ישראל הוא העם הנבחר. נכרת עליונות בבחינת "מה בין בני לבן חמי" בכל הליכותיהם. (הדבר בא לידי ביטוי כשחכמי ישראל באים במגע עם חכמי הגויים, כשעמ"י יוצא למרד ולמלחמה רק כדי שיותר לו ללמוד תורה ולקיים מצוות, דבקותו של היהודי באמונתו מול אמונתם ודתותיהם המשתנות וכד')
4. הלימוד על גדולי ישראל יהיה בהדגשה של "הוא היה אומר" - יש למקד משפט, סיפור אופייני אחד או פרט אחר אותו יוכלו התלמידים לזהות עם שמו של אותו גדול.

ספר הלימוד:

1. "קורות הדורות", פ' רייסנר. 2. חורבן יהדות אירופה - ע"פ התוכנית "חורבן ותפילה" של החנה"צ (להשיג במזכירות הפדגוגית, חשוב לקבל גם הדרכה והמלצות מהמנחה)
- ספרים לעיון המורה: עם סגולה ח"ב, אלפיים שנות היסטוריה יהודית- חיים שלאס
- ספרי עזר לתלמיד: סיפורי תנאים ואמוראים לסוגיהם

התוכנית שלפניכם

תוכנית הלימודים מציעה איך לבנות את החומר ולחלקו ליחידות (עם אי אלו שינויים בסדר ההגשה המופיע בספר קורות הדורות, כמוסבר להלן).
מדריך למורה המצורף לתוכנית- מאיר הדגשים חשובים לת', ומגיש הצעות למבני שיעור, דפי עבודה וכד'

מבנה התוכנית

המזכירות הפדגוגית של החינוך העצמאי ממליצה לייחד בכיתות ז' וח' תקופה (6-8 שיעורים) ללימוד פרקים בחורבן יהדות אירופה. פרק זה חשוב כשלעצמו ולת' קל יותר להתחבר אליו וגם להפיק ממנו תעצומות נפש. כדי להספיק יחידה זו, יילמד הפרק של יהדות אשכנז בכתה ח' (כפי שכבר נעשה בחלק מבתי הספר). בכתה ז' ילמדו על תנאים, אמוראים (בארץ ישראל ובבבל) וגאונים. כמו כן יילמדו פרקי היסטוריה כללית המשמשים רקע להבנת המתרחש בעם ישראל באותן תקופות. יחידה נפרדת (בסוף השנה או לבחירת המורה) תוקדש לפרקי חורבן יהדות אירופה בהתאם לתוכנית "חורבן ותפילה" (כנ"ל).

הפרק בהיסטוריה כללית על "רומי משגשוג לשקיעה" לא יילמד כמבוא לתקופת האמוראים, כדי שלא לשבור את תחושת הרצף של העברת התורה מתקופה לתקופה. פרק זה יועבר לשליש האחרון של השנה וישמש כחוליה מקשרת ללימוד על ימי הביניים בעמים (רקע לחומר של כתה ח'- ראשונים באשכנז). כמו כן יהיה הנושא של עליית כוח הנצרות התחלה ללימוד על האנטישמיות בכלל ועל האנטישמיות הנאצית לשינויים אלו מספר יתרונות:

- א. בסוף השנה (זמן קשה למורה וגם לת') נלמד חומר חדש ולא ידוע בהיס' כללית, מה שמעורר עניין. גם פרקי חורבן יהדות אירופה קרובים יותר לעולם הת', מרתקים ואף נותנים העצמה וחיזוק לקראת החופשה הגדולה.
- ב. חומר הלימודים של כתה ח' יתחיל בלימוד תו"י - אשכנז ותפארתה, ולא בלימוד על תולדות העמים

תאריכים

גם השנה לא ידרשו הת' לזכור תאריכים, אלא להתמצא במיקום המאורעות על ציר הזמן (תחילת - סוף- אמצע האלף, מה קדם למה, יחידת זמן קצרה או ארוכה) מומלץ להשתמש בציר הזמן המצורף.

מס' שיעורים	ראשי הפרקים	נושא השיעור/ היחידה
נושא 1: תקופת התנאים		
	<p>סקירה של חוליות בשלשלת העברת התורה הנלמדות בשנה זו על פני ציר הזמן מפת הפזורה היהודית לאחר החורבן (עיון במפה) החסר הכבד בפניו עמד העם</p>	<p>הקדמה סקירה הסטורית אחרי החורבן</p>
3 שיעורים	<p>הפגישה עם אספסיינוס, בקשות ריב"ז – חזרה משמעותה של הבקשה "תן לי יבנה וחכמיה" ריב"ז כמנהיג לדורו ולדורות תזכורת על הנעשה בירושלים – חזרה (נלמד בשנה קודמת) החורבן: החסר הגדול, קביעת הלכות זכר לחורבן ותקנות ריב"ז כמענה. מצוות החגים ללא ביהמ"ק יבנה: הנהגתו של ריב"ז הסנהדרין ביבנה – בי"ד של סמוכים – המשמעות (חשיבות הסמיכה: העברת התורה וסמכות בי"ד) תפקידי הסנהדרין ביבנה: הרבצת תורה, פסיקת (בירור) הלכה, קידוש החודש, עיבור שנים, סמיכת חכמים, קביעת נוסח התפילה נשיאותו של רבן גמליאל, הנהגתו, פעולותיו לדורות המאמצים למיגור המחלוקת העברת רבן גמליאל מהנשיאות "ועד בו ביום" החזרת רבן גמליאל לנשיאות והשאת רבי אלעזר בן עזריה</p>	<p>מירושלים ליבנה – הסנהדרין ביבנה רבי יוחנן בן זכאי: "אב לחכמה ואב לדורות" הסנהדרין ביבנה נשיאותו של רבן גמליאל ביבנה</p>
1 שיעור	<p>רבי אליעזר בן הורקנוס רבי יהושע בן חנניה רבי טרפון</p>	<p>מחכמי יבנה</p>

1 שיעור	סיפור חייו: תחילתו (בקיזור, במקביל לסוף ימי בית שני) תלמידיו (24 אלף, "רבותינו שבדרום") מסירות נפש ללימוד תורה ולהרבצת תורה: המאסר, מותו על קידוש השם – "כל ימי הייתי מצטער"...	רבי עקיבא
1 שיעור	המצב המדיני - אופי השלטון הרומאי (שלטון נציבים) נסיעות החכמים לרומי גלויות הסנהדרין (בהשפעת השלטון הרומי)	המצב המדיני בתקופת התנאים - שיעור רקע
2 שיעורים	הגורמים לפרוץ המרד: הציפיה לגאולה ואכזבה מייחסו של אדריינוס ליהודים *האיסור לקיים מצוות *הפיכת ירושלים למרכז אלילי *החזרה מההבטחה לבנות את ביהמ"ק מטרת המרד: מלחמה בגזירות! ההכנות למרד התייחסות גדולי התורה דמותו של בר כוכבא שלבי המרד (כיבוש ירושלים) ההתבצרות בביתר, חורבן ביתר תוצאות המרד – חורבן העם והארץ הבאת הרוגי ביתר לקבורה ותיקון ברכת "הטוב והמיטיב"	המאבק למען קיום תורה ומצוות בא"י מרד בר כוכבא (לפי מקורותינו – בר כוזיבא)
1 שיעור	מטרת הגזרות: מחיקת עמ"י מהשורש המאבק העיקרי: נגד גדולי ישראל גזרות השמד והחייב בזמן זה: מסירות נפש על כל מצווה דביקות בקיום המצוות מצד העם כולו ונחישותם לקיים את ציווי התורה במסירות נפש עשרה הרוגי מלכות (עיון בפיוטים)	גזרות השמד של אדריינוס עשרה הרוגי מלכות

2 שיעורים	<p>מעבר הסנהדרין לגליל והסיבות לכך פעולות הסנהדרין: עיבור השנה, בירור ההלכות נסיעות החכמים לרומי כדי לבטל, רשמית, את גזרות אדריינוס רבי מאיר בעל הנס (ע"פ הספר) רבי שמעון בר יוחאי : מקומו בשלשלת הקבלה, חיבור תורת הסוד והעברתה לתלמידים</p>	<p>אחר גזירות השמד: גחלת התורה שבה ומתלקחת: חיזוק הסנהדרין והישוב בגליל</p>
3 שיעורים	<p>מקומו של רבי בשלשלת הקבלה (עפ"י הקדמת הרמב"ם בסדר זרעים) גדולתו בתורה ותלמידיו יחוסו ומעלותיו קשריו עם מלך רומי מהי המשנה, חשיבותה כתורה שבע"פ, מה כלול בה העברת התורה שבע"פ ממשנה רבנו ועד רבי היסודות למשנה עד רבי הסיבות לכתיבת תורה שבע"פ - "עת לעשות לה" פעולות רבי עד חתימת המשנה מבנה המשנה הברייתות - משניות חיצוניות פטירתו של רבי</p>	<p>רבי והמשנה רבינו הקדוש המשנה</p>
1 שיעור	<p>רבי יהודה נשיאה וחכמי דורו השינוי במצב המדיני: מיקומה של א"י בסמוך למוקד המלחמה עם הפרתים גורם נזק רב למצב בארץ. מעבר יהודים רבים לבלב, המרכז התורני בבל מתעצם במקביל למרכז בא"י מעבר ההנהגה הרוחנית לידי האמוראים בשל צמצום מעמד הנשיאות לתפקידים מדיניים בלבד.</p>	<p>דור המעבר בין תנאים לאמוראים – הרקע המדיני</p>

נושא 2: תקופת האמוראים		
2 שיעורים	הגדרה: אמוראים סקירה על האמוראים לדורותיהם רבי יוחנן וריש לקיש תורת אמוראי א"י - בתלמוד הירושלמי	תקופת האמוראים בא"י
1 שיעור	הלוח העברי והצורך בכתיבתו הפיוט חורבן המרכז הרוחני בגליל	המצב המדיני והשלכותיו
1 שיעור	סקירה על הקהילה היהודית בבבל לאורך הדורות (המצב המדיני) המרכזים הרוחניים - הישיבות, ירחי כלה ההנהגה המדינית - ריש גלותא	היהודים בבבל מחורבן בית ראשון ועד האמוראים
2 שיעורים	רב ושמואל (רב הונא ורב נחמן, רב יהודה ורבי זירא) אביי ורבא רבה ורב יוסף	אמוראי בבל - ראשי הדורות
2 שיעורים	התקופה בה נכתבה הגמרא, המצב המדיני כתיבת הגמרא ועריכתה רב אשי עורך התלמוד הבבלי הגמרא- מבנה הדף, מושגי יסוד חתימת הגמרא	הגמרא
1 שיעור	הסבוראים ופעלם "מסכתות קטנות" המצב המדיני בתקופת הסבוראים	הסבוראים המצב המדיני

נושא 3: הגאונים		
2 שיעורים	<p>מקומם של הערבים ואורח חייהם כשבטים נודדים מרכזיותם של הערים מכה וית'ריב דמותו של מוחמד יחסם של בני ערב למוחמד יחסו של מוחמד ליהודים ההג'רה התפשטות האימפריה הערבית אחרי מות מוחמד התפלגות המוסלמים לסונים ולשיעים המלחמות, התפשטות האימפריה על שלוש יבשות היחס ליהודים</p>	הערבים והאיסלאם: משבטי מדבר לאימפריה
2 שיעורים	<p>מי הם הגאונים, תפקידם הלימוד בישיבות הגאונים מורשתם הרחנית של הגאונים: שו"תים ושאלות סוף תקופת הגאונים: המסורה וחיבתה, סידור רב עמרם גאון,</p>	תקופת הגאונים
1 שיעור	<p>מיהם הקראים, הגורם להתפלגותם מאבקם של הגאונים בקראים התפשטות הקראים בתפוצות ישראל בשנים הבאות</p>	הקראים
1 שיעור	<p>המשברים ביהדות בבל בתקופת רס"ג מאבקו של רס"ג בקראים ספריו של רס"ג מאבקו של ראש הגולה ברס"ג</p>	רב סעדיה גאון

נושא 4: בגלות אדום

<p>4 שיעורים</p>	<p>מאפייניה של האימפריה הרומאית: מבחינת השלטון, הצבא, הדת, הכלכלה (מסחר מפותח מול חקלאות בלתי מפותחת) והתרבות (תרבות ספרותית, תרבות הבניה והפנאי) השפעת השבטים הגרמניים על היחלשות האימפריה פיצול האימפריה לרומי המזרחית ולרומי המערבית וההשואה ביניהן התחזקות הנצרות נדידת העמים עקב חדירת ההונים, קיצה של רומי המערבית תוצאות נדידת העמים - השוואה בין האימפריה הרומאית לאירופה במחצית הראשונה של ימי הביניים התהליך של שקיעת אירופה לימי הביניים, מאפיינים עיקריים: פיאודליזם, בערות, הכוח הגובר של הכנסייה</p>	<p>משגיא לגויים ויאבדם האימפריה הרומית משגשוג לשקיעה</p> <p>שנות השיא של האימפריה הרומית ומאפייניהן היחלשות האימפריה הרומית</p> <p>נדידת העמים</p> <p>ימי הביניים ומאפייניהם</p>
<p>1 שיעור</p>	<p>מ"כת" קטנה ושולית ל"דת" דחיית הנצרות ע"י היהודים, ונקמת הנצרות: זעם ושנאה מושרשים ועידת ניקיאה, התנתקות סופית מהיהדות, חוקי אפליה והשפלה כלפי היהודים. האנטישמיות כלפי היהודים בימי הביניים</p>	<p>הנצרות והתפתחותה לאנטישמיות</p>
<p>1 שיעור</p>	<p>מאפייני האנטישמיות המודרנית ספרות אנטישמית לסוגיה, עלילות דם, משפטי ראווה השקפת היהדות על האנטישמיות: שנאת עולם, "הלכה" ללא פשר, הבדלה בין יהודי לגוי</p>	<p>האנטישמיות המודרנית</p>
<p>6 שיעורים</p>	<p>תורת הגזע כבסיס לאנטישמיות הנאצית מהי - לוח זמנים, מפה, משמעות והשקפה תורנית</p>	<p>חורבן יהדות אירופה מאנטישמיות לשואה שואה</p>
	<p>עלית הנאצים לשלטון, מצב היהודים בגרמניה ותגובתם, ליל הבדולח והשלכותיו על פי התוכנית "חורבן ותפילה" של החינוך העצמאי לכתה ז' (לפרוט נוסף והמלצות – לפנות אל המנחה)</p>	

תוכנית לכיתה ח'

תוכנית הלימודים לכתה ח'

התקופות הנלמדות:

1. תקופת הראשונים באשכנז ובספרד
2. הפזורה היהודית לאחר גרוש ספרד, ראשית תקופת האחרונים (ובמקביל- ראשית העת החדשה)
3. פרקים בחורבן יהדות אירופה

המוטיב המרכזי של השנה

חומר הלימודים של כיתה ח' עוסק בתולדות עם ישראל בתקופת הראשונים, בקהילות ישראל ובתנאי החיים אז, ובעיקר במורשת הרוחנית שלל התקופה וביוצריה- "הראשונים". בתקופה זו מתקיימים בבירור דברי הפיוט (שמחברו הוא רבנו גרשום מאור הגולה, מראשוני הראשונים באשכנז):

הַעִיר הַקִּדְּשׁ וְהַמְּחֻזָּזוֹת

הָיוּ לְתַרְפָּה וּלְבִזּוֹת

וְכָל מַחְמָדֶיהָ טְבוּעוֹת וּגְנוּזוֹת

וְאֵין שְׂיֹר רַק הַתּוֹרָה הַזֹּאת"

בית המקדש, ארץ ישראל והסנהדרין, מחמדיה של האומה אשר היו לה מימי קדם, וכל העם התאחד סביבם- אבדו. אפילו שפה אחת - לשון הקודש- כבר אינה מדוברת ע"י כל בני העם לפזורתיהם. מרכזי התורה שהיו קיימים עוד בזמן הבית בארץ ישראל ובבבל- חרבו. הגורם היחיד שבכוחו לאחד את העם בכל פזורתיו, ולייחד אותו, (כדברי רב סעדיה גאון "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה") - זו התורה הקדושה.

תקופת הראשונים מתאפיינת בפיזור של המרכזים התורניים בין הארצות שבשליטת הנוצרים ("גלות אדום") ובמרכזן- ארצות אשכנז (גרמניה וצרפת), ובין הארצות שבשליטה מוסלמית ("גלות ישמעאל") והבולטת שבהן היא ספרד. תנאי החיים היו שונים מאוד, גם השפה הייתה שונה (אידיש בארצות אשכנז ולאדינו בספרד). הקשר בין הגלויות השונות נחלש- אך התורה הייתה אחת; גדולי החכמים עברו (מרצון או מאונס) מגלות לגלות ואיתם תורתם; על אף השוני במנהגים ובאורחות החיים- עסק כל יהודי, בכל מקום בו היה, באותה תורה - תורת ה', תורת ישראל!

תקופה זו, (כמו תקופות נוספות בגלות) מתאפיינת גם בגלים בלתי פוסקים של סבל ומצוקה. היו בה גזרות ושמדות, הצקות בלתי פוסקות ליהודים עקב היותם יהודים, ונסיגות לבולל אותם בין העמים בכפיה או בפיתוי. הכוח היחיד שנתן עוצמה לכל יהודי באשר הוא וחיבר אותו לאלוקיו ולעמו, הוא התורה הקדושה. היא שעמדה לאבותינו ולנו לאורך כל ימי הגלות הקשה, ורק לימודה ושמירתה עמדו ועומדים לנו לחיותנו עד היום הזה.

כשאנו עוסקים בתקופת הראשונים אנו עוסקים בעיקר במפעל הקודש שלהם- לימוד התורה וההלכה והנחלתן לדורות הבאים באופן שתהיה מובנת לכל. "זולת פירושם היה התלמוד כספר החתום" (מהרש"ל). הם נתנו את המפתח להבנת התורה, ללימוד ההלכה ולקיומה לדורות הבאים עד היום. אין לנו שיוך- רק התורה הזו שבה הגו ואותה פירשו והעבירו לכל הדורות.

הדגשים בלימוד על הראשונים באשכנז ובספרד

1. גדלותם העצומה לאין שיעור של גדולי ישראל "הראשונים" בדורותיהם.
2. גדולי ישראל- מנהיגי העם בתחומים השונים ובפזורות השונות ומפעליהם לדורות
3. היצירה הרוחנית של התקופות הנ"ל כיסוד ללימוד התורה וההלכה **עד ימינו**
4. עם ישראל, העם הנבחר, ניכר בייחודיותו בזמני שפע ובעיתות קושי.
5. העמידה במצבי משבר באשכנז ובספרד
6. המסגרת הקהילתית כחומה בצורה ועמוד תמך לכלל ולפרטים
7. ההשתלבות בסביבה הגויית (מבחינה מעשית ומנטלית) בספרד מול אשכנז ותוצאותיה

ספר הלימוד:

1. "קורות הדורות", פ' רייסנר. על יהדות אשכנז- מתוך הספר לכיתה ז', בהמשך- חלקים מתוך הספר לכיתה ח'
2. חורבן יהדות אירופה- ע"פ התוכנית "חורבן ותפילה" של החנהע"צ (להשיג במזכירות הפדגוגית, **חשוב** לקבל גם הדרכה והמלצות מהמנחה)
ספרים לעיון המורה: עם סגולה ח"ב, אלפיים שנות היסטוריה יהודית- חיים שלאס,
ספרי עזר לת': סיפורי מ' ברעם

התוכנית שלפניכם

תוכנית הלימודים מציעה איך לבנות את החומר ולחלקו ליחידות (עם שינויים בסדר ההגשה מהמופיע בספר "קורות הדורות")
מדריך למורה המצורף לתוכנית (יתעדכן בעז"ה במשך השנה מאגר החומרים הממוחשב של מרפ"ד החינוך העצמאי)- מאיר הדגשים חשובים לת', מוסיף חומר העשרה והרחבה למורה ומגיש הצעות למבני שיעור, דפי עבודה וכד'

מבנה התוכנית

- כאמור, בכתה ח' הנושא הנלמד הוא יהדות אירופה בתקופת הראשונים באשכנז ובספרד.

- השינויים המהותיים בין תנאי החיים באשכנז לאלו שבספרד וההשלכות שלהם- גורמים לכך שכל אחת מן היחידות- יהדות אשכנז ויהדות ספרד עומדת לגמרי לעצמה. במהלך הלימוד יהיה על המורה להקביל מידי פעם בין התקופות כדי להדגיש שמדובר באותה תקופה- אך בשני מקומות.
- הרקע ההיסטורי לתקופת הראשונים באשכנז (ימי הביניים, מתחילת התהליך- התפוררות האימפריה הרומית ונדידת העמים, מאפיינים, הנצרות והתפתחות האנטישמיות) נלמד בסוף כיתה ז'. את שנת הלימודים נוכל להתחיל בלימוד על המימד היהודי של התקופה.
- בהתאם להכוננת המזכירות הפדגוגית של החינוך העצמאי יוקצו גם בסוף כיתה ח' (כמו בסוף כיתה ז') כשישה שיעורים ללימוד על השואה- חורבן יהדות אירופה. נושא זה מרתק את התלמיד, כיון שהוא קרוב יותר לתקופתו ולעולמו, ולכן יהיה קל יותר ללמדו בתוך טרדות סוף השנה, מכל נושא אחר. בנוסף לכך- פרקי חורבן יהדות אירופה נותנים העצמה וחיזוק לקראת החופשה הגדולה.
- נעשה מאמץ לתחום את הלימוד על תקופת הראשונים למספר שיעורים מצומצם ככל האפשר. אם הצליחה המורה לתחום את עצמה במספר שיעורים זה- תוכל להספיק גם יחידה של כחמישה עד שמונה שיעורים ללימוד על הפזורה היהודית אחרי גירוש ספרד, עם שימת לב ליהודים באימפריה העות'מאנית, ובמיוחד היישוב היהודי בארץ ישראל ומרכזו בצפת. כמו כן תוכל להתייחס לשינויים הגדולים שחלו בעולם ומציינים את המעבר מימי הביניים לעת החדשה.

תאריכים

גם בכיתה ח' אין להרבות בתאריכים ממוקדים, היעדים בתחום זה הם:

- א. התמצאות במיקום המאורעות על ציר הזמן (תחילת - סוף - אמצע אלף, מה קדם למה, יחידת זמן קצרה או ארוכה). מיומנות זו נרכשת החל מכיתה ו'. כדאי להשתמש בציר הזמן המצורף למדריך למורה.
- ב. שימור תאריכי המפתח שכבר נלמדו בשנים קודמות (יציאת מצרים ומתן תורה - ב"א תמ"ח - 2448 לבריאת העולם, חורבן בית ראשון - ג"א של"ח, 490 שנים (70 שנה של גלות בבל + 420 שנה ימי בית שני) מאוחר יותר חורבן בית שני - ג"א תתכ"ח וביסוס מעט תאריכי מפתח בשנה זו, כגון התאריך הבסיסי של גרוש ספרד: ה"א רנ"ב - 1492).
- ג. הבנה ש"אלפיים שנות תורה" (האלפים השלישי והרביעי לבריאת העולם) מתחלקות באומדן על פני ציר הזמן לארבעה חלקים:
 - * תקופת התנאים, מלפני החורבן ועד רבי, כ - 500 שנה)
 - * תנאים מאז החורבן, ואמוראים - ביחד כ- 500 שנה.
 - * סבוראים וגאונים כ-500 שנה (בשלב זה עבר המרכז היהודי מבבל לאירופה)
 - * תקופת הראשונים באשכנז ובספרד כ- 500 שנה. בסיומן - גירוש ספרד (וגם: תחילת העת החדשה וגילוי אמריקה).
 - * תקופת האחרונים ועד ימינו - כ- 500 שנה.

מומלץ (אם לא עשתה זאת המורה בכיתה ז') להקצות 1-2 שיעורים ללימוד החוברת "בינו שנות דור ודור", העוסקת בנושא זמנים בהיסטוריה-(בהוצאת המרפ"ד בירושלים ומערך ההנחיה).

מספר שיעורים	ראשי פרקים	נושא השיעור/ היחידה
נושא 1: תקופת הראשונים באשכנז		
2 שיעורים	סקירת הנלמד בשנים קודמות ובשנה זו על פני ציר הזמן: הגלויות והחוליות השונות בשלשלת הקבלה סקירה על המרחב הגיאוגרפי של הנלמד השנה בעזרת המפה (המרכז היהודי עובר מבבל לאירופה)	הקדמה סקירה היסטורית
1 שיעורים	ראשית יהדות אשכנז המאפיינים של יהדות אשכנז (תחת שלטון הנוצרים) ושל התקופה הנלמדת: 1. גדולי התורה ויצירתם: * הבהרת המושג: הראשונים * ראשונים באשכנז: רש"י, בעלי התוספות, פוסקים 2. תנאי החיים – הקיום הפיזי על רקע ימי הביניים (יחס השלטונות, פרנסה ומגורים) 3. צוק העיתים – רדיפת היהודים (השפלה, גזירות, עלילות ופרעות עד לגירושם) 4. הקהילה, מוסדות החסד שלה ותקנותיה- שהיו כחומה בצורה	מבוא ליהדות אשכנז תקופת הראשונים
2 שיעורים	חולית המעבר בין התקופות של גאונים וראשונים השפעתו של רבנו גרשום בדורו – פוסק וראש ישיבה – ולדורות: תקנות רגמ"ה על רקע התקופה היווצרות הקהילות, קהילות שו"ם כמושג מבנה הקהילה היהודית באשכנז החיים סביב התורה תקנות הקהילות בתקופות השונות: תקנות רגמ"ה, תקנות רבינו תם, ותקנות נוספות בדורות הבאים הקהילה ותקנותיה - חומה בצורה לקיומו של עם ישראל	רבינו גרשום הקהילה
1 שיעור	מקומו של רש"י בשלשלת הקבלה תולדותיו, ישיבתו מעמדו ההיסטורי כפרשן המרכזי של המקרא והתלמוד מעלתם ומרכזיותם של פירושי רש"י מפרשי רש"י למקרא ולתלמוד - על רקע התקופה – גזירות תתנ"ו	רש"י

2 שיעורים	<p>הרקע המדיני למסעי הצלב מודל כללי של מסעי הצלב: הגורמים, היוצאים ומניעיהם, המהלך והתוצאות תוצאות מסעי הצלב בא"י, הפניית הקנאות הנוצרית כלפי היהודים באשכנז מסירות נפשם של יהודי הקהילות על קידוש השם: נסינות (שלא צלחו) להתמודדות של היהודים, קניית החסות של ההגמונים חורבן של קהילות שו"ם בגרמניה בתתנ"ו, חסידי הריינוס הפגיעה ביהודי צרפת במסע צלב שני, הצלת רבנו תם רדיפות כלפי יהודי אנגליה ומסירות נפשם בתקופת מסע צלב שלישי, קדושי יורק</p>	<p>גזירות תתנ"ו מסעי הצלב כרקע לרדיפות מסירות הנפש של היהודים לקידוש השם בזמן מסעי הצלב</p>
2 שיעורים	<p>מי הם, מקומם בשלשלת הקבלה, מקומם הגאוגרפי – מפת התפוצה, אורך התקופה (כ200 שנה) בעלי התוספות צאצאי רש"י לדורותיהם: רשב"ם ורבנו תם, ר"י הזקן יצירתם הרוחנית – פירוש התוספות לתלמוד ומהותו רבנו תם – מעמדו המיוחד בפסיקת הלכה ובתקנות שונות על רקע התקופה ישיבתו של ר"י הזקן וייחודה פרשנות למקרא: הרשב"ם, דעת זקנים מבעלי התוספות, הדגשת הפריחה הרוחנית על רקע ולמרות קשיי התקופה רבי יחיאל מפריז בראש יהדות צרפת: בראשות הישיבה, ראש המדברים בויכוח עם המומר, בראשות העליה של בעלי התוספות לארץ ישראל. מהר"ם מרוטנבורג בראש יהדות גרמניה: אחרון בעלי התוספות, גדול הפוסקים בדורו, מאסרו כמאפיין לתקופה</p>	<p>בעלי התוספות רבנו תם ר"י הזקן רבי יחיאל מפריז מהר"ם מרוטנבורג</p>
1 שיעור	<p>סקירה: ספרות פסיקה ומנהג בתקופת הראשונים באשכנז חשיבות המנהג באשכנז מהר"ל ומנהגי אשכנז חסידי אשכנז, ספר החסידים</p>	<p>פסיקה ומנהג</p>

1 – 2 שיעורים	התחזקות הכנסיה, הגורמים המשפיעים על מצב היהודים ומניעיהם השונים מעמד היהודים כ"עבדי אוצר הקיסר" ומשמעותו גזירות, גזירת הויכוחים, רדיפות, עלילות, עלילות דם, שריפת התלמוד ומשמעותה המגיפה השחורה והשפעתה על מצב היהודים	מצבם המדיני של יהודי אשכנז בתקופה
1 שיעור	(ארון הספרים היהודי ממתן תורה ועד תקופת הראשונים) חזרה על יצירתם הרוחנית של יהודי אשכנז בחלוקה לתחומים שונים: פרשנות לגמרא, למקרא, הלכה, מוסר, פיוט ותפילה. סיכום הערכים הנלמדים בנושא	חזרה וסיכום היצירה הרוחנית של יהודי אשכנז
נושא 2 : תקופת הראשונים בספרד		
1 שיעור	מאפיינים ייחודיים ליהדות ספרד (בהשוואה ליהדות אשכנז): 1. ספרד – מרכז התורה: גדולי התורה ויצירתם 2. העיסוק ב"רקחות וטבחות" לתורה: דקדוק, שירה ואח"כ פילוסופיה 3. תנאי החיים – השפעתם של חילופי השלטון 4. הנסיונות הייחודיים – גזירות קנ"א, גירוש, אנוסים	מבוא וסקירה
2 שיעורים	ראשיתה של יהדות ספרד (באיזכור – מימי בית שני) ¹ ארבעת השבויים - הסיפור ומסריו ישיבת קורדובה, גדולי ישראל ומרכזי תורה נוספים הרי"ף	התקופה המוסלמית בספרד היווצרות המרכז התורני בספרד
2 שיעורים	תורה וגדולה ביהדות ספרד רבי חסדאי ורבי שמואל הנגיד כמאפיינים סיפורה של ממלכת כוזר (שיעור ספח)	מצבם המדיני של היהודים בספרד המוסלמית
2 שיעורים	הגורמים לעיסוק בלשון העיברית, בשירתה ובדיקדוק	מאפיינים של עולם הרוח היהודי בספרד

מכיון שהתוכנית עוסקת במרכזי תורה, היא אינה מפרטת על מצב היהודים בתקופה הראשונה (עד הכיבוש המוסלמי), כ"א מזכירה שסבלו מאוד מהשלטון הנוצרי.

	<p>נושאי השירים, שירת קודש – הפיוטים ושירי ציון רשב"ג וריה"ל (מאוחר יותר) כדוגמא מאפיינת למשוררים גדולי המדקדקים "חובות הלבבות" – ספר המוסר והפילוסופיה היהודית</p>	<p>המוסלמית: השירה, הדקדוק ומחשבת ישראל</p>
2 שיעורים	<p>תהליך הכיבוש הנוצרי של ספרד (במקביל למסעי הצלב באשכנז) מצבם הקשה של היהודים תחת השלטון המוסלמי הקנאי מצבם הנוח של היהודים תחת השלטון הנוצרי בספרד והגורם לכך מאפייני התקופה: נדודים של גדולי ישראל, עליות לארץ ישראל, התרחבות הפסיקה</p>	<p>יהודי ספרד בין נוצרים למוסלמים חילופי השלטון בספרד והשלכותיהם</p>
	<p>גדולי ישראל "בין עשו לערב", נדודים בין המרכזים פיוטים ידועים, שירת ציון יצירותיהם ובעיקר: פירוש האבן עזרא לתורה, ספר הכוזרי לריה"ל</p>	<p>אבן עזרא וריה"ל</p>
2 שיעור	<p>מעלתו תולדות חייו, נדודיו כראי לתקופה פסיקת ההלכה בספרד, היכרות עם י"ד חלקי "משנה תורה" יצירתו הרוחנית: פירוש המשניות, מורה נבוכים. איגרות הרמב"ם, איגרת תימן והרקע ההיסטורי המחלוקת על ספרי הרמב"ם</p>	<p>הרמב"ם</p>
2-3 שיעורים	<p>הגורמים המשפיעים על מצב היהודים בספרד והאינטרסים השונים שלהם גדולי ישראל אחרוני הראשונים ויצירתם, התרחבות הסיפורת התורנית: הרמב"ן, הרשב"א בעל הטורים, רבינו יונה הפילוסופיה: חכמת יון, מעמדה אצל יהודי ספרד ודעת גדולי ישראל – חרם הרשב"א התפשטות חכמת הנסתר</p>	<p>יהודי ספרד תחת שלטון הנוצרים יהדות ספרד מהרמב"ם עד קנ"א דורות החכמים ויצירתם</p>
1 שיעור	<p>הידרדרות במצבם של יהודי ספרד גזירות קנ"א – מהלך ותוצאות ויכוח טורטוסה ותוצאותיו מעמדם המדיני וההלכתי של האנוסים גדולי ישראל בהנהגת הדור (רבי יצחק אברבנאל ועוד) ובחיזוקו; ספרי השקפה ופולמוס</p>	<p>השליבים השונים עד הגירוש: גזירות קנ"א האנוסים</p>

1 – 2 שיעורים	גזירת הגירוש וההתמודדות עימה תלאותיהם של הגולים – "כל זאת באתנו ולא שכחנו שמך" הגירוש האכזרי מפורטוגל וחסיתת הילדים	הגירוש ומשמעותו גירוש יהודי פורטוגל
נושא 3: התפוצה היהודית אחרי גירוש ספרד		
1 שיעור	סקירה- ארצות צפון אפריקה וחופי הים התיכון איטליה- קהילות, גדולי ישראל, מצב מדיני הולנד- מקלט לאנוסים, רבי מנשה בן ישראל ופעלו דוד הראובני ושלמה מולכו	תוצאות הגירוש: ההתרחבות של מפת הפזורה היהודית כמיהה לגאולה, משיחיות
1-2 שיעורים	האימפריה וצרכיה, קריאה לגולי ספרד קהילות מרכזיות גדולי ישראל – היכרות כללית דון יוסף נשיא ודונה גרציה ופעליהם למען העם היהודי	יהודי ספרד באימפריה העותומנית
3 שיעורים	התפתחות הקהילה בצפת לאחר גירוש ספרד האווירה בצפת: תשובה, תפילה, שבת בצפת ולימוד הקבלה האר"י – תולדותיו, גדולתו, הפצת תורת הסוד וגורי הארי ה"בית יוסף", חידוש הסמיכה סקירה כללית על גדולי המקובלים בצפת	תקופת המקובלים בצפת גדולי ישראל בצפת בתקופת המקובלים
2 שיעורים	היציאה מימי הביניים, ביטול המאפיינים השונים שלהם בזמן העת החדשה: 1. מהבערות - להתפתחות הדפוס והשפעתה על כל תחומי החיים המצאות שונות (כלי נשק חדישים, כלי ניווט ועוד) והשפעתם על התגליות הגיאוגרפיות גילוי אמריקה ומשמעותו	הרקע הכללי – העת החדשה

	<p>החייאת התרבות העתיקה מחדש (רנסנס) 2. משלטונה החזק של הכנסייה – לערעור עליה (כמושג) 3. מפיאודליזם – לניצנים של רווחות חופש ושיוויון.</p>	
נושא 4: פרקים מחורבן יהדות אירופה		
6 שיעורים	<p>התפשטות הכיבוש הנאצי, הגטאות והמחנות, השחרור ע"פ התכנית "חורבן ותפילה" של החינוך העצמאי לכיתה ח' (לפרוט נוסף והמלצות- לפנות אל המנחה)</p>	

